

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДНИКИ

Євгенія ПОЧИНОК,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Владислава ДУБОВА,

здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

У статті розглянуто зміст поняття «готовність майбутніх учителів початкової школи до застосування здоров'язбережувальних технологій» як інтегроване утворення особистості майбутнього вчителя, що характеризує його професійно значущі якості, орієнтацію на цінності здоров'язбереження, професійно-педагогічні знання, уміння і навички реалізації цього феномену, які в сукупності забезпечують формування, збереження та зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу. Проаналізовано складники інтегрованого утворення особистості педагога (аксіологічно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивно-оцінний).

Ключові слова: готовність, майбутні учителі початкової школи, застосування здоров'язбережувальних технологій, аксіологічний, мотивація, загальнопедагогічні та професійні уміння, рефлексія.

The article considers the content of the concept "readiness of future primary school teachers to use health technologies" as an integration of the future teacher's personality, which characterizes his professionally significant qualities, focus on the values of health care, professional and pedagogical knowledge, skills of this phenomenon, which together ensure the formation, preservation and strengthening of the health of the subjects of the educational process. In the structure of readiness of future primary school teachers to apply health-preserving

technologies in the educational process of primary school, the following functionally interconnected components are distinguished: axiological-motivational, cognitive, active and reflexive-evaluative.

The axiological-motivational component is characterized by the presence of strong beliefs about the priority of the health value as an important resource for a full and prosperous life of the individual; the future teacher's orientation to the use of health technologies in primary school. The cognitive component combines the formation of professional (psychological, pedagogical and special) knowledge about the basics of health and technology for its preservation. Activity reflects the formation of practical skills (gnostic, diagnostic, design, constructive, communicative and organizational) to apply health technologies in the educational process of primary school. The reflective-evaluation component presupposes the development of the ability to comprehend, analyze and self-analyze one's own health-preserving activity in the educational process of primary school, during which one reflects and rethinks one's own professional actions.

Key words: readiness, future primary school teachers, application of health-preserving technologies, axiological, motivation, general pedagogical and professional skills, reflection.

READINESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO USE HEALTH TECHNOLOGIES: ESSENCE AND COMPONENTS

Yevheniia POCHYNOK, Vladislava DUBOVA

Сучасні стандарти (Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель початкової освіти з дипломом молодшого спеціаліста», Стандарт вищої освіти України за спеціальністю «Початкова освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти) спрямовані на підготовку вчителя нової формації, який є взірцем для наслідування молодшим школярам і носієм важливих норм, установок і ціннісних орієнтирів, серед яких виняткове місце займає піклування про здоров'я як власного, так і всіх оточуючих.

Тенденція до погіршення здоров'я молодших школярів в умовах сучасних модернізаційних процесів, актуалізують питання оздоровчого супроводу навчання та формування готовності

майбутніх учителів початкової школи до застосування здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі. Це сприятиме успішному розв'язанню завдань охорони здоров'я власного та дітей на основі вивчення їх вікових та індивідуальних особливостей, використання здоров'язбережувального потенціалу дидактичної взаємодії, аналізу педагогом особистісних можливостей та вміння справлятися з емоційним та інтелектуальним навантаженням.

Проблема готовності майбутніх вчителів до професійно-педагогічної діяльності загалом не є новою в педагогіці вищої школи. Аналіз наукових підходів до визначення змісту терміна «готовність» (О. Абдуліна, І. Богданова, С. Будаков, М. Д'яченко, І. Зязюн, Т. Ільїна, Л. Кандибович, Е. Карпова, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Линенко, Г. Нагорна, Л. Спірін, В. Сластьонін, Р. Хмелюк, О. Цокур, О. Щербаков та ін.) засвідчив багатоаспектність поняття.

Розглядаючи готовність як якість особистості та психічний стан, М. Д'яченко та Л. Кандибович, розуміють її як актуалізацію і пристосування можливостей особистості для успішної діяльності в певний момент, а також як внутрішню налаштованість особистості на певну поведінку під час виконання навчальних і трудових завдань, настанову на активні й доцільні дії [2].

Найбільш глибоке визначення готовності до педагогічної діяльності ми знаходимо у Г. Троцько. За її словами, готовність – це цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності і охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, вміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самовдосконалюватись [10]. На думку В. Сластьоніна [8], «готовність до педагогічної діяльності» включає в себе різного роду установки на усвідомлення педагогічного завдання, моделі ймовірної поведінки, визначення спеціальних засобів діяльності, оцінки своїх можливостей у їх співвідношенні з наступними труднощами та необхідністю досягнення певного результату.

Схожу позицію має й І. Зязюн, який розглядає професійну готовність як сформованість особистісних якостей, високий рівень спеціальних і загальних знань, здатність вирішувати різні педагогічні завдання, керувати діяльністю дітей [4].

У ґрунтовному дослідженні щодо формування готовності вчителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності, Л. Сливка визначає її як інтегроване утворення особистості, яке характеризує мотиви вибору професії, професійно значущі якості особистості, інтерес до проблеми збереження і зміцнення здоров'я зростаючої особистості, орієнтацію на цінності здоров'язбереження, систему теоретично орієнтованих і прикладних знань щодо сутності і структури цього феномена, уміння та навички, необхідні для проектування і впровадження навчально-виховних заходів щодо збереження, зміцнення і формування здоров'я учнів [9].

Таким чином, підсумовуючи різноманітні тлумачення поняття «готовність» як важливої характеристики педагогічного професіоналізму, можна дійти висновку, що думки різних авторів не суперечать одна одній, а доповнюють і уточнюють сутність цього складного особистісного утворення. Відмінність у поглядах обумовлена специфікою та функціями педагогічної діяльності, що досліджувалась тим чи іншим дослідником.

Під готовністю майбутнього вчителя початкової школи до застосування здоров'язбережувальних технологій ми будемо розуміти інтегроване утворення особистості майбутнього вчителя, що характеризує його професійно значущі якості, орієнтацію на цінності здоров'язбереження, професійно-педагогічні знання, уміння і навички реалізації цього феномену, які в сукупності забезпечують формування, збереження та зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу.

Готовність майбутніх учителів до застосування здоров'язбережувальних технологій є цілісним і багатограним процесом, який спрямований на перебудову і модифікацію інтелектуальної та емоційної сфер особистості педагога, усвідомлення ним особистої глибокої відповідальності за формування фізично здорової, емоційно врівноваженої та соціально адаптованої особистості дитини

Зіставно-порівняльний аналіз наукових підходів до визначення структурних компонентів готовності студентів (М. Д'яченко, Н. Кузьміна, Л. Кандибович, Л. Кондрашова, З. Курлянд, В. Сластьонін, Л. Спірін, Г. Троцько, О. Щербаков та ін.) дав можливість виявити загальні тенденції у структуруванні характеристик майбутніх педагогів, що є результатом підготовки майбутніх учителів до діяльності, спрямованої на застосування

здоров'язберезувальних технологій в освітньому процесі початкової школи, зокрема:

– неодмінним складником ефективного виконання певного виду діяльності є сформованість мотиваційної сфери майбутнього вчителя, що спонукає до усвідомленого виконання дій, в розрізі здоров'язберезувальної діяльності – обов'язковими є ще й ціннісні орієнтації;

– здатність до виконання професійних завдань формується на основі системи знань про зміст та способи організації передбачуваної діяльності; сформованість готовності до певного виду дій передбачає оволодіння практичними вміннями й навичками, виконання яких є основою успішного виконання діяльності;

– у структурі інтегрованої характеристики майбутнього вчителя виокремлюють складник, що характеризує здатність майбутнього педагога до аналізу й самоаналізу власної діяльності, пов'язаної зі збереженням здоров'я молодших школярів, корекції результатів власних дій.

Отже, у *структурі готовності* майбутніх учителів початкової школи до застосування здоров'язберезувальних технологій в освітньому процесі початкової школи, на нашу думку, доцільно виокремити такі функціонально пов'язані між собою компоненти: аксіологічно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивно-оцінний.

Схарактеризуємо кожен зі структурних компонентів зазначеного процесу готовності.

Аксіологічно-мотиваційний компонент є ключовим у структурі готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування здоров'язберезувальних технологій в освітньому процесі початкової школи, пусковим механізмом усієї діяльності особистості. Його сформованість визначає ефективність подальшого становлення складників готовності, а відсутність уможливорює гальмування процесу розвитку майбутнього фахівця.

Аксіологічний підхід (грец. *aksios* – коштовний) досліджує категорію «цінність», ієрархію і структуру ціннісного світу, природу і специфіку ціннісних суджень особистості.

Широкі межі аксіологічного підходу в освіті дозволяють розкрити єдність педагогічних цінностей як орієнтира для сумісної діяльності вчителя й учня, створення природовідповідного здоров'яорієнтованого освітнього середовища, саморозвитку

педагога як особистості, професіонала і суб'єкта соціальних відносин [3].

Розглядаючи питання аксіології здоров'язбереження сучасного вчителя, Г. Жара акцентує увагу на декількох ціннісних аспектах (виділимо лише значимі в межах нашого дослідження):

- здоров'я людини як глобальна цінність у цілому;
- цінність збереження здоров'я учнів як мета діяльності вчителя;
- місія вчителя як носія і творця системи цінностей [3, с.62].

Проблема формування здоров'я як найвищої цінності стала предметом наукового пошуку як вітчизняних (О. Ісакова, О. Невмержицька, М. Лук'янченко, В. Оржеховська та ін.), так і зарубіжних (Г. Біктагірова, Р. Касимова) науковців.

Цілком слушною, на наш погляд, є думка О. Ісакової стосовно того, що «здоровий спосіб життя мало декларувати, його ще потрібно обґрунтувати, тобто ціннісно мотивувати... Здоровий спосіб життя потрібно не тільки пропагувати, але й пояснювати його безальтернативність. По суті справи мова йде про формування мотивації до повноцінного життя, яке передбачає розуміння нерозривності морального і фізичного здоров'я особистості» [5, с.44-45]. Хоча здоров'я в ціннісній свідомості української молоді завжди посідало і посідає провідні позиції, однак часто сутність цієї цінності є недостатньо усвідомленою або ж усвідомленою внаслідок «зустрічі» з певним захворюванням, яке довелося важко долати. З огляду на зазначене, вважаємо, що варто змінити підходи до виховання в майбутніх педагогів ціннісного ставлення до здоров'я.

Досить часто зустрічаються ситуації, коли вплив учителя початкової школи на особистість дитини носить амбівалентний характер. Тобто, у вербальній формі педагог транслює корисну інформацію, а своїми практичними діями пропагує інші цінності. Натомість, учитель (особливо початкової освіти) – це, передусім, взірець для наслідування і яскравий приклад носія цінностей здоров'язбереження для молодших школярів.

У зв'язку з означеним вище можемо відзначити, що аксіологічно-мотиваційний складник в структурі готовності вчителя (в контексті нашого дослідження) характеризується спрямованістю вчителя на застосування здоров'язбережувальних технологій в початковій школі (глибина пізнавальних інтересів, стійкість і широта ідеалів, мотивів, ставлення до здійснення

педагогічної діяльності в межах здоров'язбережувальної діяльності, захопленість власною роботою, педагогічний такт і справедливість) та забезпечують гуманістично-ціннісне самовизначення фахівця, що сприяє визнанню дитини і її здоров'я як найвищої цінності педагогічного процесу.

Слушно зауважують Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Є. Шиян, що процесуальна сторона (уміння, навички) професійної компетентності вчителя є похідною від рівня розвитку ціннісних орієнтацій учителя, а мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної діяльності є центральним у складній структурі готовності вчителя до педагогічної професії (за Н. Нікітіною [7]). Тому аксіологічно-мотиваційний складник розглядаємо як ключовий у структурі досліджуваного процесу готовності, що формує свідоме ставлення та стимулює прагнення до здоров'язбережувальної діяльності, визначає сутність і значення професійної діяльності педагога.

Таким чином, аксіологічно-мотиваційний компонент характеризується наявністю стійких переконань щодо пріоритету цінності здоров'я як важливого ресурсу повноцінного й благополучного життя особистості; спрямованістю майбутнього вчителя до застосування здоров'язбережувальних технологій в початковій школі.

Важливим компонентом у структурі готовності майбутнього вчителя до застосування здоров'язбережувальних технологій у початковій школі є *когнітивний компонент*, який відіграє інтегровальну роль, адже його сформованість забезпечує узагальнення знань про теорію й методику здоров'язбереження у початковій освіті. Л. Сливка [9, с. 82] характеризує когнітивну складову готовності майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності як засвоєння студентами сукупності спеціальних і психолого-педагогічних знань, необхідних для розв'язання професійно значущих завдань стосовно зміцнення та збереження здоров'я учнів та формування у них здоров'язбережувальної компетентності.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури [6; 9], до знань про теорію і методику застосування здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі початкової школи, ми включаємо систему:

– психолого-педагогічних знань (психолого-педагогічні закономірності навчання й виховання молодшого школяра; теорія і

методика навчання основам здоров'я; форми, методи та засоби, які спрямовані на досягнення оптимальних результатів у збереженні здоров'я школярів в умовах ЗЗСО; особливості впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес початкової школи; оптимальна організація освітнього процесу; шкільні фактори ризику здоров'я; педагогічний супровід первинної профілактики соціально небезпечних хвороб і адиктивної поведінки молодших школярів тощо);

– спеціальних знань (*ергономіки* – ергономічні вимоги до інформаційно-сенсорних можливостей дітей, педагогіко-ергономічні вимоги у створенні комфортного освітнього середовища, раціоналізація режимів праці і відпочинку тощо; *естетотерапії* – методики та технології організації естетотерапевтичної педагогічної діяльності, особливості естетотерапевтичної роботи з молодшими школярами тощо; *безпеки життєдіяльності* – загальні підходи до створення і розробки педагогічних заходів по створенню здорових і безпечних умов навчання школярів, *валеології* – знання про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки – складові здоров'я, шляхи збереження і зміцнення його, здоровий спосіб життя, сучасні системи оздоровлення молодших школярів, засоби оцінки рівня складових здоров'я людини (фізичної, психічної, соціальної і духовної); *шкільної гігієни* – гігієнічні вимоги до організації освітнього процесу, харчування школяра тощо; *анатомії та фізіології* – анатомо-фізіологічні особливості розвитку організму, механізми та закономірності всіх проявів життєдіяльності організму молодшого школяра).

Важливим компонентом у структурі готовності до застосування здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі початкової школи є *діяльнісний*. Оскільки діяльність, як система, складається з окремих дій та операцій, то важливою умовою її успішного виконання є сформованість системи умінь та навичок, що мають свої ряди ієрархічно підпорядкованих умінь і навичок, які забезпечують виконання дій та операцій, що визначені в основі діяльності.

Спираючись на дослідження І. Корженко, Л. Сливки [6; 9], в яких ґрунтовно описані уміння та навички студентів, що є основою для застосування здоров'язбережувальних технологій в основній школі, ми виокремили уміння і навички, які є необхідними для майбутнього вчителя початкової школи

1. Загальнопедагогічні та професійні уміння і навички роботи:
 - гностичні – уміння здобувати, поповнювати і розширювати свої знання щодо форм, методів та засобів застосування здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі; постійно поглиблювати та розширювати спеціальні та психолого-педагогічні знання з усього комплексу проблематики здоров'я; аналізувати власний досвід та досвід інших фахівців, які працюють у сфері валеологічної освіти;
 - діагностувальні – містять уміння діагностувати, інтерпретувати та узагальнювати інформацію про стан здоров'я учнів; визначати дидактогенні фактори ризику для здоров'я молодших школярів; аналізувати спосіб життя школяра, середовище та його вплив на здоров'я;
 - проектувальні – здатність відбору та проектування оптимальних форм, методів та засобів навчання з метою оздоровчого впливу на молодших школярів та первинної профілактики соціально небезпечних хвороб; розробки авторських програм щодо збереження здоров'я дітей з урахуванням їх індивідуальних, вікових та статевих особливостей; визначення перспектив педагогічної, валеологічної та фізкультурно-оздоровчої діяльності;
 - конструктивні – включають уміння та навички реалізації здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі початкової школи; навички самостійної роботи з антропометричними, фізіометричними та функціональними вимірюваннями за допомогою апаратної та інструментальної діагностики, включаючи біоетичні аспекти проведення валеологічних експериментів;
 - комунікативні – володіння вербальними прийомами проведення дидактичних ігор, тренінгів, диспутів, уміння вести діалог, емпатійне сприймання й розуміння інших, адекватне інтерпретування особливостей та емоційного стану учнів підліткового віку, створення позитивної емоційної атмосфери, наявність адекватної реакції на вчинки людей, що оточують (конфліктостійкість);
 - організаторські – містять уміння та навички організації освітнього процесу з позицій збереження здоров'я учнів; управління процесом проведення різних видів занять, спрямованих на формування практичних навичок володіння оздоровчими

технологіями; організація культурно-оздоровчої роботи в різних умовах.

2. Спеціальні вміння – необхідні для успішного розв’язання різноманітних педагогічних ситуацій, пов’язаних із застосуванням здоров’язбережувальних технологій в освітньому процесі.

Отже, діяльнісний компонент у структурі готовності майбутніх учителів до застосування здоров’язбережувальних технологій в освітньому процесі відтворює систему професійних умінь, які є необхідних для проектування та реалізації ідеї здоров’язбереження в початковій школі.

Не викликає сумнівів важливість *рефлексивно-оцінного складника* у структурі готовності майбутніх учителів початкової освіти до здійснення професійної діяльності. Рефлексія, зауважують М. Дьяченко та Л. Кандибович, – це самоаналіз, осмислення, оцінка передумов, умов і перебіг власної діяльності, внутрішнього життя. Рефлексія учителя, - продовжують науковці, – це процес пізнання ним себе як професіонала, свого внутрішнього світу, аналіз власних думок і переживань у зв’язку з професійно-педагогічною діяльністю, роздуми про самого себе як особистості, усвідомлення того, як його сприймають й оцінюють учні, колеги, інші люди, що оточують [2, с. 231–232]. Таким чином, означений компонент реалізується через такі рефлексивні процеси, як осмислення, аналіз і самоаналіз, саморозуміння й розуміння іншого, самоконтроль своєї професійної діяльності, здатності до активного самовдосконалення.

Натомість, нам імпонує думка дослідників, що лише за умови особистого прикладу педагога дотримуватися правил здорового та безпечного способу життя, його здатності мобілізувати сукупність знань, умінь і навичок, потрібних для здійснення здоров’язберігальної діяльності, існує можливість ефективно розвивати в учнів бажання й мотивацію дбайливого ставлення до власного здоров’я [1].

Отже, рефлексивно-оцінний компонент передбачає розвиненість здатності до осмислення, аналізу й самоаналізу власної здоров’язбережувальної діяльності в освітньому процесі початкової школи, у ході якого відбувається рефлексія і переосмислення власних професійних дій.

Властивості й характеристика кожного з компонентів готовності мають умовний характер, оскільки в реальному освітньому процесі вони формуються комплексно.

Отже, закономірно, що важлива здоров'язбережувальна місія покладається насамперед на сучасного вчителя НУШ, тому увага має бути зосереджена на підготовці педагогів нового покоління, на підвищенні їхньої загальної культури, професійної кваліфікації та соціального статусу, на формуванні готовності до застосування здоров'язбережувальних технологій а освітньому процесі початкової школи.

Список використаних джерел

1. Височан Л. С. Роль учителя початкових класів у розвитку здоров'язберігаючої педагогіки. *Гірська школа Українських Карпат*. 2014. № 11. С.34-37.
2. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психология высшей школы. Минск: Изд-во БГУ, 1978. 320 с.
3. Жара Г. І. Аксиологія та акмеологія індивідуального здоров'язбереження сучасного вчителя у системі неперервної педагогічної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 17. Теорія і практика навчання і виховання. – С. 58-66.
4. Зязюн І.А. Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти. Київ, 1994. 384 с.
5. Ісакова О. І. Аксиологія здоров'я молоді у сучасній філософській антропології. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження* : колективна монографія; за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. С.40-45.
6. Корженко І. О. Підготовка майбутніх учителів основ здоров'я до застосування здоров'язбережувальних технологій в основній школі: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Харків, 2016. 22 с.
7. Никитина Н. Н. Развитие ценностного сознания учителя. *Педагогика*. 2000. № 6. С.66–68.
7. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. Москва: Просвещение, 1976. 160 с.
8. Сливка Л. В. Деякі аспекти теорії та методики підготовки майбутніх учителів початкових класів до здоров'язберігаючої діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10(2). С.80-86.
9. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис... док-ра пед. наук: 3.00.04. Київ, 1997. 54 с.